

Środowisko literackie w okresie stanu wojennego

Adam Ruciński

Środowisko literatów skupione wokół Związku Literatów Polskich (ZLP) było obok aktorów i artystów kolejną grupą twórczą, którą szczególnie interesowała się komunistyczna władza. Prowadzona w okresie rządów Edwarda Gierka polityka kulturalna zakładała zwiększenie inwigilacji środowisk twórczych w celu skłonienia ich do poparcia wyznaczonego przez partię programu ideologizacji społeczeństwa. Późniejsze zaangażowanie się pisarzy i poetów w działalność opozycją skutkowało wzrostem rozpracowywania środowiska literackiego. W latach 1978–1981 liczby Kontaktów Operacyjnych (KO) i Tajnych Współpracowników (TW) zostały podwojone ze 150 do ponad 200 osób. Działania operacyjne doprowadziły do destabilizacji w ZLP i powstania dwóch grup literackich: niezależnej z prezesem Janem Józefem Szczepańskim oraz prorządowej skupionej wobec osoby Jana Dobraczyńskiego.

Związek Literatów Polskich (ZLP)¹¹¹, po 13 grudnia 1981 r. na mocy dekretu o wprowadzeniu stanu wojennego został zawieszony wraz z innymi stowarzyszeniami twórczymi takimi jak: Związek Artystów Scen Polskich (ZASP) i Związek Polskich Artystów Plastyków (ZPAP). Prezes J.J. Szczepański¹¹², wraz z członkami zarządu: Andrzejem Braunem¹¹³, Tadeuszem Drewnowskim¹¹⁴, Leszkiem Prorokiem¹¹⁵, Jerzym Sito¹¹⁶, natychmiast wystosowali protestacyjny list przeciwko

¹¹¹ Związek Literatów Polskich – organizacja powstała 14 maja 1920 r. w Warszawie, skupiająca pisarzy i literatów. Po wybuchu II wojny światowej ZLP prowadziło podziemną działalność. ZLP został reaktywowany w 1944 r. Po 13 grudnia 1981 r. organizacja została zawieszona, a w sierpniu 1983 r. zlikwidowana. W grudniu 1983 r. władze komunistyczne powołały swoje stowarzyszenie o identycznej nazwie. W 1989 r. ZLP reaktywowano wraz ze starym zarządem; *Wielka Encyklopedia „Oxford”*, red. H. Mc Glynn, t. XX, Warszawa 2010, s. 250.

¹¹² Jan Józef Szczepański – urodzony 12 stycznia 1919 r. w Warszawie, zmarły 20 lutego 2003 r. w Krakowie, pisarz, eseista, tłumacz. Uczestniczył w kampanii wrześniowej w 1939 r. i należał do Związku Jaszczurczego podczas okupacji. Po wojnie związany z „Tygodnikiem Powszechnym”. W latach 1980–1983 prezes Związku Literatów Polskich; *Słownik pisarzy polskich*, red. A. Latusek, Kraków 2004, s. 479–480.

¹¹³ Andrzej Braun – urodzony 19 sierpnia 1923 r. w Łodzi, zmarły 9 listopada 2008 r. w Warszawie, polski pisarz, poeta, eseista. W okresie II wojny światowej był żołnierzem Armii Krajowej (AK). Po wojnie związany z „Nową Kulturą” i ZLP. Po 1989 r. był przewodniczącym Stowarzyszenia Pisarzy Polskich; *Podręczny słownik pisarzy polskich*, red. K. Jankowska, Warszawa 2006, s. 65–66.

¹¹⁴ Tadeusz Drewnowski – urodzony 1 grudnia 1926 r. w Warszawie, literaturoznawca, krytyk literacki. W czasie II wojny światowej żołnierz AK. Po 1945 r. związany z „Nową Kulturą”, „Dialogiem”. W latach 80 należał do zarządu ZLP. Po 1989 r. związany z pismem „Polityka”; *Wielka Encyklopedia...*, dz. cyt., t. IV, s. 274.

¹¹⁵ Leszek Prorok – urodzony 28 kwietnia 1919 r. w Warszawie, zmarły 9 grudnia 1984 r. w Warszawie, pisarz, eseista; *Słownik pisarzy polskich...*, dz. cyt., s. 406 – 407.

¹¹⁶ Jerzy Sito – urodzony 8 listopada 1934 r. w Pińsku, zmarły 4 stycznia 2011 r. w Warszawie, pisarz, tłumacz; Tamże, s. 451.

bezprawnemu zamknięciu Kongresu Kultury Polskiej (KKP) i związali się z działalnością podziemnej opozycji¹¹⁷.

W stanie wojennym związek starał się wydawać w zachodnich wydawnictwach wolną od cenzury poezję oraz promować niezależnych poetów, organizując liczne składki na specjalnie powołany Fundusz Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej.

Prezes J.J. Szczepański w swoim dzienniku zamieścił reakcję pisarza Stefana Kota, który natychmiast zaczął organizować zbiórki pieniędzy na fundusz¹¹⁸. Umożliwiło to publikowanie zakazanych i niedostępnych w PRL wierszy i utworów: Czesława Miłosza, Witolda Gombrowicza, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego i Zbigniewa Herberta.

W odpowiedzi za masowe poparcie opozycji z lat 70 i „Solidarności” w latach 1980–1981 r. władze znacznie ograniczyły działalność literacką. Aktor Maciej Rayzacher w wywiadzie wspominał, że w 1980 r. zakazano w publicznych mediach nadawanie poezji Cz. Miłosza i Z. Herberta stawiając polską literaturę na cenzurowanym indeksie¹¹⁹. Działania władz miały skłonić poetów do popierania polityki partii i przekazywania w utworach propagandy socjalistycznej.

Zbigniew Herbert w jednym z wywiadów stwierdził, że współpraca z zagranicą i paryską „Kulturą” przełamywała wśród pisarzy partyjny monopol na literaturę¹²⁰.

Po 13 grudnia 1981 r. internowano następujących pisarzy: Wiktora Woroszyńskiego¹²¹, Tomasza Łubieńskiego¹²², Andrzeja Szczypiorskiego¹²³, Andrzeja Drawicza¹²⁴, Jacka Bocheńskiego¹²⁵, Andrzeja Kijowskiego¹²⁶, Marka Nowakowskiego¹²⁷, osadzając ich w ośrodkach

¹¹⁷ K. Rokicki, *Ciemna strona księżycy. Czego czytelnicy nie wiedzieli o literatach*, „Niezależna Gazeta Polska” 5 października, b.m. 2007, s. 4.

¹¹⁸ J.J. Szczepański, *Kadencja*, Paryż 1988, s. 164–165.

¹¹⁹ M. Rayzacher, *Poezja na indeksie*, „Rzeczpospolita” 16–17 maja, b.m. 2009, s. 6–7.

¹²⁰ Z. Herbert, *Wypluć z siebie wszystko*, [w:] *Hańba domowa*, red. J. Trznadel, Warszawa 1994, s. 206.

¹²¹ Wiktor Woroszyński – urodzony 8 czerwca 1927 r. w Grodnie, zmarły 13 września 1996 r. w Warszawie, pisarz, poeta, prozaik, związany z pismami „Po Prostu”, „Nowa Kultura”, „Zapis”. W latach 70 związany z opozycją; *Słownik pisarzy...*, dz. cyt., s. 541–542.

¹²² Tomasz Łubieński – urodzony 18 kwietnia 1938 r. w Warszawie, prozaik, dramaturg, eseista. Związany był z „Dziś i Jutro”, „Współczesność”, „Zapis”. W latach 70 i 80 związany z ZLP; Tamże, s. 307.

¹²³ Andrzej Szczypiorski – urodzony 3 lutego 1928 r. w Warszawie, zmarły 16 maja 2000 r. w Warszawie, pisarz, związany z pismem „Polityka”. W latach 70 działacz opozycji; Tamże, s. 481.

¹²⁴ Andrzej Drawicz – urodzony 20 maja 1927 r. w Warszawie, zmarły 15 maja 1997 r. w Warszawie, krytyk literacki, eseista, tłumacz. W latach 70 związany z opozycją korowską, w 1981 r. internowany, a po 1989 r. został prezesem TP; *Wielka Encyklopedia...*, dz. cyt., t. IV, s. 269.

¹²⁵ Jacek Bocheński – urodzony 29 lipca 1926 r. we Lwowie, pisarz, publicysta, związany z pismem „Zapis”. W latach 90 był prezesem Polskiego Pen Clubu; *Słownik pisarzy...*, dz. cyt., s. 40.

¹²⁶ Andrzej Kijowski – urodzony 29 listopada 1928 r. w Warszawie, zmarły 25 czerwca 1985 r. w Warszawie, eseista, krytyk, prozaik, związany z opozycją; Tamże, s. 224–225.

¹²⁷ Marek Nowakowski – urodzony 2 kwietnia 1935 r., pisarz, publicysta; http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Marek_Nowakowski [24.03.2014]

internowania w Białoleńcu i Strzebielniku¹²⁸, gdzie starano się nakłonić literatów do podpisania zobowiązań do współpracy i popierania polityki władz.

Z dokumentów zgromadzonych przez Służbę Bezpieczeństwa wynikało, że w okresie od grudnia 1981 r. na znak protestu swoje legitymacje partyjne złożyli: Witold Zalewski, Andrzej Mencwel, Wojciech Giełżyński¹²⁹.

Andrzej Kijowski w swoim dzienniku wspominał w sposób następujący o próbach zastraszania: „Samochód zostawili daleko po drugiej stronie Waryńskiego. Szli tuż przy mnie napierając na mnie ramionami [...] Tam odetchnąłem. Bo przez chwilę ogarnęła mnie prawdziwa twoga, że jest to jakaś gangsterska mistyfikacja. Samochód zwyczajny, bez milicyjnych akcesoriów, milicjant wyglądał na przebierańca, bo mu czapka ledwie trzymała się na czubku głowy, ci dwaj w szykownych czapkach [...]”¹³⁰.

Od pierwszych dni stanu wojennego trwała w związku weryfikacja, która miała za zadanie wyeliminować elementy antysocjalistyczne z polskiej literatury¹³¹. Weryfikacja wyodrębniła wśród literatów grupę ludzi, którzy byli podporządkowani władzy, należeli do niej m. in.: Jan Dobraczyński¹³², Halina Auderska¹³³, Kazimierz Koźniewski¹³⁴.

Natomiast prezes zawieszonoego ZLP J. J. Szczepański prowadził rozmowy z ministrem spraw wewnętrznych gen. Czesławem Kiszczakiem, mające na celu uwolnienie internowanych pisarzy. W czasie spotkań przekonywał, że wprowadzenie stanu wojennego może całkowicie zerwać dialog z opozycją. Uświadamiał ministra, że ograniczenie ruchu literackiego spowoduje pozbawienie społeczeństwa dostępu do wolnej kultury, która została zawarta w punkcie trzecim porozumień sierpniowych. Gen. Cz. Kiszczak natomiast podkreślał, że należy uzdrowić cały związek wprowadzając do niego ludzi podporządkowanych partii, którzy mieli wyeliminować elementy

¹²⁸ W. Polak, *Stan Wojenny – pierwsze dni*, Gdańsk 2006, s. 148.

¹²⁹ *Twórczość obca nam klasowo. Aparat represji wobec środowiska literackiego 1956–1990*, red. A. Chojnowski, S. Ligarski, Warszawa 2009, s. 568–569. (*Informacja operacyjna konsultanta „Olchy” o sytuacji politycznej w środowisku literackim w dniach 18–21 grudnia 1981 r., przyjęta przez zastępcę naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW plk. Krzysztofa Majchrowskiego, 1981 grudzień 21*)

¹³⁰ A. Kijowski, *Dziennik 1978–1985*, Kraków 1999, s. 164.

¹³¹ *Twórczość obca...*, dz. cyt., s. 570. (*Informacja konsultanta „33” dotycząca projektu weryfikacji w ZLP, opracowana przez zastępcę naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW plk. Krzysztofa Majchrowskiego, 1982 styczeń 14*)

¹³² Jan Dobraczyński – urodzony 20 kwietnia 1910 r. w Warszawie, zmarły 5 marca 1994 r. w Warszawie, pisarz, publicysta, żołnierz kampanii wrześniowej. W okresie PRL związany z partią i Frontem Jedności Narodu. W stanie wojennym był przewodniczącym PRON; M. Klecel. *Jan Dobraczyński – pisarz w sieci*, „Nasz Dziennik”, nr 42, 2010, s. 4–6.

¹³³ Halina Auderska – urodzona 3 lipca 1904 r. w Odessie, zmarła 21 lutego 2000 r. w Warszawie, prozaik. W okresie II wojny światowej sanitariuszka i żołnierz AK. Po wojnie związana z pismem „Dialog”, a w latach 1980–1989 r. posłanka w Sejmie, związana z partią; *Słownik pisarzy...*, dz. cyt., s. 14.

¹³⁴ Kazimierz Koźniewski – urodzony 26 lipca 1919 r. w Warszawie, zmarły 15 kwietnia 2005 r. w Warszawie, prozaik, publicysta, eseista. W okresie II wojny światowej przedstawiciel emigracyjnego rządu polskiego. Po wojnie związany z pismami „Przekrój”, „Polityka”, „Tu i Teraz”. Przez cały okres PRL związany był z partią; *Podręczny słownik...*, dz. cyt., s. 280.

antysocjalistyczne w polskim życiu literackim. Minister dał jasno do zrozumienia, że zostanie zwiększona kontrola nad ZLP poprzez cenzurę wydawanych tomików literackich.

Internowany Andrzej Szczypiorski po latach w następujący sposób wspominał wprowadzenie stanu wojennego: „Można skonstatować, że w grudniu 81 r. władza popełniła błąd o kolosalnych konsekwencjach dla całej przyszłości. Bo ta euforia już się u progu zimy wypalała. Gdyby w Warszawie i Moskwie okazano nieco więcej cierpliwości, wiosną 82 krajobrazy polskie mogłyby wyglądać o wiele korzystniej dla aparatu sprawującego władzę”¹³⁵.

Słowa A. Szczypiorskiego odzwierciedlały postawy polskich pisarzy wobec władz stanu wojennego. Strona rządząca zdawała sobie sprawę, że dla ratowania i utrzymania propagandy należy podporządkować ZLP. 23 stycznia 1982 r. grupa związanych z partią literatów w składzie: Jerzy Putrament¹³⁶, Stanisław Ryszard Dobrowolski¹³⁷, Kazimierz Koźniewski, Marek Wawrzkiwicz¹³⁸, Zbigniew Sajfan¹³⁹, podpisała postulat w sprawie powołania nowego związku¹⁴⁰.

Literaci od pierwszych dni stanu wojennego aktywnie wspierali działania podziemnej opozycji. W niezależnych wydawnictwach zamieszczano wiersze, które w swojej treści zawierały sprzeciw wobec brutalnej działalności władz.

Bardzo intensywnie członkowie zawieszonoego ZLP włączyli się do bojkotu organizowanego przez środowisko aktorskie. Literaci domagali się wolności słowa, ograniczenia cenzury, zniesienia monopolu partyjnego na wydawnictwa.

Internowany Andrzej Drawicz w taki sposób w swoim dzienniku opisał bojkot prowadzony w ośrodku internowania: „Od początku konsekwentnie bojkotowano telewizję i tak było dobrze, bo miała szczególne zasługi w jątrzeniu. Odbiorniki stały na darłówkowskich korytarzach, ostentacyjnie niewłączane. Dopiero mistrzostwa świata w piłce nożnej naruszały latem ten rytuał na zasadzie porozumienia. Kto chciał, mógł oglądać mecze w oddzielnym pokoju, nie zakłócając bojkotu innym.

¹³⁵ A. Szczypiorski, *Z notatnika stanu rzeczy*, Poznań 1989, s. 68.

¹³⁶ Jerzy Putrament – urodzony 14 listopada 1910 r. w Mińsku, zmarły 23 czerwca 1986 r. w Warszawie, pisarz, poeta, publicysta. W czasie wojny związany z NKWD, a po 1945 r. ambasador PRL w Paryżu. Działacz polityczny PZPR i poseł sejmu PRL; *Słownik pisarzy...*, dz. cyt., s. 415.

¹³⁷ Stanisław Ryszard Dobrowolski – urodzony 14 marca 1907 r. w Warszawie, zmarły 27 listopada 1985 r. w Warszawie, pisarz, poeta, tłumacz. Po wojnie związany z pismami „Polska Zbrojna”, „Nowinki Literackie”. Działacz partyjny. W 1983 r. wszedł w skład nowego ZLP; *Wielka Encyklopedia...*, dz. cyt., t. IV, s. 231.

¹³⁸ Marek Wawrzkiwicz – urodzony 21 lutego 1937 r. w Warszawie, pisarz, poeta; J. Siedlecka, *Kryptonim „Liryka”. Bezpieka wobec literatów*, Warszawa 2008, s. 294.

¹³⁹ Zbigniew Sajfan – urodzony 2 listopada 1922 r. w Warszawie, pisarz, dziennikarz; *Podręczny słownik...*, dz. cyt., s. 486.

¹⁴⁰ *Twórczość obca...*, dz. cyt., s. 583. (Ocena sytuacji w ZLP, podpisana przez dyrektora Departamentu III MSW plk. Henryka Dankowskiego zaakceptowana przez wiceministra spraw wewnętrznych gen. bryg. Władysława Ciastonia, 1982 lipiec 2)

Chcących było sporo i nikt nie miał tego za złe, bo emocje grały i wiadomo było, że wojna kiedyś się skończy, a futbol zostanie”¹⁴¹.

W stanie wojennym szczególnym zainteresowaniem cieszył się zarząd zawieszzonego ZLP z J.J. Szczepańskim, który prowadząc negocjacje z gen. Cz. Kiszczakiem poddawany był stałemu rozpracowywaniu w celu jego skompromitowania. Najbardziej znanymi TW byli konsultanci: „Olcha”, „33”, „Maria”, którzy w okresie od grudnia 1981 r. do stycznia 1983 r. przekazali do urzędu SB najwięcej doniesień o sytuacji w związku. Jednym z ujawnionych współpracowników był znany literat Andrzej Sieradzki¹⁴².

Twórczość literacka w stanie wojennym była jedyną formą sprzeciwu pisarzy wobec władz. W każdym z utworów odnajdywano nastrój ciągłej walki o odzyskanie niepodległości. Tacy pisarze jak: Wiktor Woroszyński, Marek Nowakowski, Andrzej Braun, Andrzej Szczypiorski w swoich wierszach i opowiadaniach ukazywali obraz społeczeństwa zmagającego się z trudnościami, jakie zgotowała im władza. W relacjach twórcy zawarli swoje przeżycia i postawy oporu, które publikowane w podziemnych wydawnictwach polskich i zachodnich („Kultura”, „Wezwanie”) rozwijały podziemną kulturę niezależną.

Wiktor Woroszyński w jednym ze swoich wierszy opisał swoje przeżycia z internowania:

„Pan mnie nie zna, ale ja pana znam
Ja się panem interesuję
Jak pan nie chce tymi słowami to niech pan własnymi
Szkoda, że pan tak jakoś
Jak pan to nie ja
Sam pan wybrał
To nie będzie nic przyjemnego”¹⁴³

Przeciwko wprowadzeniu stanu wojennego opowiedzieli się również emerytowani członkowie związku. Artur Międzyrzecki, Jerzy Andrzejewski, Adam Ważyk bardzo ostro zareagowali na postępujące działania władz. Wspierali młodych literatów, wystosowując apel do rządu w obronie internowanych pisarzy.

Artur Międzyrzecki w jednym ze swoich tomików pisał:

„Skończyły się poranne telefony
Wielu rzeczy nie ma i nie będzie
Nie doczekamy się Daniela w tym roku

¹⁴¹ A. Drawicz, *Wczasy pod lufą*, Warszawa 1997, s. 82.

¹⁴² Andrzej Sieradzki – urodzony 2 kwietnia 1945 r. w Ostrowi Mazowieckiej, pisarz, poeta, zob. W. Kujawa, S. Ligarski, *Literat na służbie*, „Rzeczpospolita” 5 września, b.m. 2008, s. 6–7.

¹⁴³ W. Woroszyński, *Lustro: Dziennik z internowania*, Londyn 1984, s. 26.

Czesław nigdy już chyba nie przyjedzie
Krysia i Hania robią paczki
Coraz więcej jest nerwic i przedwczesnych rent
Często się słyszy o nowej diasporze”

Adam Ważyk kilka dni przed swoją śmiercią w sierpniu 1982 r. opisał w jednym ze swoich wierszy w następujący sposób stan wojenny:

„To będzie jak przejście z pokoju do pokoju
jak przeprowadzka do innego mieszkania
jak przeniesienie do innego miasta
jak podróż przez ocean
jak lot na inną planetę

Nieprawda nie będzie żadnego porównania
Nie dany był mi los Odyseusza ani los wielkiego banity”¹⁴⁴.

Po zawieszenie stanu wojennego w grudniu 1982 r. większość literatów zrezygnowała z publicznego bojkotu i powoli zaczęła wracać do swojej działalności. Władze w końcowym okresie znacznie nasiliły swoje działania wobec zawieszzonego związku, stosując nagonki i pomówienia przeciwko prezesowi J.J. Szczepańskiemu, oskarżając go o popieranie antysocjalistycznych elementów z podziemnej „Solidarności” i współpracę z wrogimi ośrodkami z zachodu.

W jednym z doniesień TW „Olchy” z grudnia 1982 r. zapisano, że prezes J.J. Szczepański swoim postępowaniem sprzyjał współpracy z zachodem, które zdaniem władz miały rozbić działanie partii w sferze kulturalnej¹⁴⁵. Oficjalnie ZLP rozwiązano po zakończeniu stanu wojennego 19 sierpnia 1983 r.

***

Po 13 grudnia 1981 r. nastąpił w środowisku literackim podział, na poetów skupionych wokół opozycyjnej działalności i na współpracujących z władzą literatów¹⁴⁶. W miejsce rozwiązanej organizacji powołano w 1983 r. nową organizację przejmującą nazwę zawieszzonego ZLP. Prezesem związku została Halina Auderska wraz z nowo powołanym zarządem w składzie: Jerzy Putrament, Stanisław Ryszard Dobrowolski, Kazimierz Koźniewski, Marek Wawrzkiwicz, Józef Lenart, Zbigniew Safjan, Andrzej Wasilewski, Aleksander Minkowski, Leszek Żuliński. Nowe stowarzyszenie

¹⁴⁴ http://niniwa2.cba.pl/towarzysze_nieudanej_podrozy_16.htm [26.08.2011]

¹⁴⁵ *Twórczość obca...*, dz. cyt., s. 591–593. (*Informacja konsultanta „Olchy” z 27 grudnia 1982 r. dotycząca sytuacji politycznej w środowisku literackim w przededniu zawieszenia stanu wojennego, opracowana przez naczelnika Wydziału IV Departamentu III MSW płk. Krzysztofa Majchrowskiego, 1982 grudzień 28*)

¹⁴⁶ Cz. Miłosz, *Nowe zadania poezji polskiej*, „Kultura” nr 415, 1982, s. 134.

zostało tym samym podporządkowane kierownictwu PZPR, upaństwowiając oficjalne życie literackie w Polsce.

Mimo zwiększonej inwigilacji władzy nie udało się prorządowo zjednoczyć środowiska literackiego. Ponad 60 % literatów było czynnie zaangażowanych w podziemnym ruchu wydawniczym popierając jednocześnie walkę o demokratyzację państwa. Osoby związane z popierającym władzę ZLP oficjalnie wykluczono z życia literackiego obejmując ich stosowanym bojkotem artystycznym. Skutkiem takich działań był bardzo niski poziom czytelnictwa twórczości takich pisarzy jak: Janusza Przymanowskiego, Arkadii Fiedler, Ireny Jurgielewiczowej oraz Seweryna Szmaglewskiego.

Istotnym skutkiem podziału ZLP była stanowcza niechęć wielu literatów do związku, który po 13 grudnia 1981 r. został upolityczniony. Dopiero późniejsza transformacja ustrojowa z 1989 r. stopniowo doprowadziła do ponownego odradzania się związku, który został reaktywowany w 1989 r. pod nazwą Stowarzyszenie Pisarzy Polskich¹⁴⁷.

---

¹⁴⁷ S. Ligarski, *Wstęp*, [w:] *Twórczość obca...*, dz. cyt., s. 7–19.

Tytuł angielski

Literary environment in a state of war

Streszczenie

Po 13 grudnia 1981 r. nastąpił w środowisku literackim podział, na poetów skupionych wokół opozycyjnej działalności i na współpracujących z władzą literatów. W miejsce rozwiązanej organizacji powołano w 1983 r. nową organizację przejmującą nazwę zawieszzonego ZLP. Prezesem związku została Halina Auderska. Nowe stowarzyszenie zostało tym samym podporządkowane kierownictwu PZPR.

Summary

After 13 th December 1981 a literary environment was divided into groups: poets around the opposition and writers collaborating government. The new organization tode place that dissolved one. The president of the newest union became Halina Auderska. The new association was submitted to PZPR.

O autorze

Adam Ruciński - Doktorant historii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie na Wydziale Filologiczno-Historycznym w Zakładzie Historii XX wieku. Pracę magisterską pt. „Ludzie kultury w latach stanu wojennego” obronił w 2012 r. na Wydziale Filologiczno-Historycznym Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.